

MIROVNI POKRETI NA ZAPADU

Fran Višnar

Filozofski fakultet, Zagreb

U radu se analiziraju mirovni pokreti u Zapadnoj Evropi koji se sve više nameću kao radikalna alternativa konsolidiranim politikama i kulturama. Oni nisu samo promišljena intelektualna borba protiv »evro-raketa« američkog i sovjetskog porijekla, nego i masovni protest zapadnoevropskog javnog mnijenja protiv tzv. »programa donoružavanja« evropskih članica NATO-a i »proračunatog nuklearnog rizika« odnosno protiv više nego očigledne potčinjenosti evropskih zemalja američkim strateškim odlukama.

Glavne kvalitete tih pokreta, čija je aktivnost ušla u sve pore građanskog društva, upravo su njihova masovnost i autentičnost, izbjegavanje patronata dominirajućih političkih partija i ideologija, te izazivanje snažne politizacije i aktivnog opredjeljivanja masa. Kao jedan od inicijatora pokreta često nastupa crkva. Osnovna vanjskopolićka karakteristika ovih pokreta, sa kojima se ubuduće mora ozbiljno računati čak i u smislu utjecaja na globalne bipolarne odnose SAD — SSSR ili barem na neke važnije koordinate odnosa Istok — Zapad i Sjever — Jug, je njihova antiblokovska usmjerenost. Po autentičnosti njihove platforme i pokušaju promišljanja mogućih »obrambenih alternativa«, te postavljanju radikalnih pitanja o tehničkoj i moralnoj razločnosti vojnih doktrina koje se već provode i o teškoćama da se ove potonje usklade s jednoglasno potvrđenim načelima nacionalne nezavisnosti, narodnog suvereniteta, demokratske kontrole državnih aparata i politika — mirovni pokreti na Zapadu razlikuju se od postojećih klasičnih mirovnih organizacija (u nekim zemljama organiziranim »odozgo« od establishmenta), koje su često pod jakim pritiscima, pa i utjecajima pragmatičkih potreba i interesa »grube politike«. Iako se pretežno okupljaju i djeluju u nacionalnim okvirima, osnovni ciljevi tih pokreta slični su ili identični: zalaganje da se vrati smisao i dosljednost pojmu koji je izgubio vlastito zašto — da obrana zaista služi obrani.

OPASNOSTI NUKLEARNOG RATA

Odluke vojno-političkog vrha i Savjeta NATO-a iz prosinca 1979. godine o stacioniranju 572 nuklearne rakete srednjeg dometa na tlu Zapadne Evrope i program donoružavanja evropskih članica do 1984. godine predstavljaju jedan od najozbiljnijih udaraca politici popuštanja zategnutosti započetom 70-ih godina. Ove su se odluke počele realizirati u kolovozu 1981. godine

što je izazvalo u toku 1982 i 1983. masovne mirovne demonstracije, najprije u SR Njemačkoj, a potom i u ostalim zemljama NATO-a koje su (uz Njemačku) određene da prihvate »evrostrateške rakete« (Italija, Velika Britanija, Nizozemska i Belgija) da bi taj masovni protest, nezapamćen nakon II svjetskog rata, najveći zamah dobio na manifestacijama u Amsterdamu (400.000 sudionika), Bonnu, Rimu i Brusellu. Mirovni pokreti nešto slabijeg intenziteta proširili su se potom i u skandinavskim zemljama (Švedska, Danska, Norveška), u Španjolskoj, Francuskoj i Grčkoj, postavivši gotovo identične zahtjeve kao i njihovi istomišljenici u zemljama prihvatnicama »evroraketa«: — obustaviti i zabraniti stacioniranje evrostrateškog oružja (Pershing II i krstareći projektil), stvoriti denuklearizirane zone (od Poljske do Portugala — od Baltika do Balkana«), a od SSSR-a zatražiti demontiranje svih operativno sposobnih raketa SS—20.¹

Istodobno, većina mirovnih pokreta od početka se slaže da posebna opasnost od novih raketa prijete u slijedećim momentima:

1. To su prve rakete srednjeg dometa koje su stacionirane u zapadnoj i južnoj Evropi, a koje mogu domašiti teritorij SSSR-a za svega nekoliko minuta.

2. To stacioniranje potencijalno znači napad na ciljeve u gusto naseljenim oblastima.

3. U različitom smislu one su dio utrke u razvoju super-sofisticiranih sistema nosača nuklearnih bojnih glava,² što je vidljivo:

— u izvanredno velikoj točnosti pogađanja,³

— u znatno povećanoj sposobnosti penetracije,⁴

— u slučaju »PersHINGa II« brzini kojom mogu dospjeti do neprijateljskog cilja,⁵

— u znatnom proširivanju mogućnosti ograničenog nanošenja štete a time i »selektivnog« napada na vojne odnosno političko-organizacione ciljeve.⁶

1) Vidi detaljnije: Grethe Vaern: »A Public Opinion Strategy«, *NATO Review*, No. 3/4, 1983, str. 26—31; »Public Opinion as Both Means and Ends for Policy Makers«, *Adelphi Papers*, 1984, str. 26—42.

2) Walter Süß: »NATO und Warschauer Pakt zwischen Rüstungswahn und Herrschaftskalkül«, *Prokla*, br. 4, 1981, str. 5—45.

3) Točnost pogađanja kod PersHINGa II je 30 metara od cilja, a krstarećih projektila ispod 30 metara. Usporedbe radi: najveća točnost pogotka sličnih zapadnih oružja iz 60-tih i 70-tih godina iznosila je 450 metara, dok najmodernije sovjetske SS-20 rakete imaju krug rasturanja u radijusu od 300—400 metara, s vjerojatnošću pogotka cilja jednom raketom od 50%.

4) Kod krstarećih projektila (bepilotne letjelice kompjuterski vođene) to je sposobnost, da zbog izuzetno malog radarskog presjeka od 0,05 m², lete ispod 50 metara, kao i mogućnost da lete u cik-cak putanji, zaobilaze prirodne i umjetne prepreke, zatim da pokretni cilj gone u stopu itd.

5) Vrijeme leta PersHINGa II od njihovog startnog mjesta u SR Njemačkoj do cilja u SSSR-u (približno na liniji Murmansk-Arhangelsk-Lenjingrad-Moskva-Minsk-Kijev) iznosi 5—7 minuta, što znači da ne postoji vrijeme potrebno za upozorenje i kontraudar.

6) Krstareće rakete imaju tzv. razorne bojeve glave »male snage« od 50—200 kilotona, a PersHING II bojevu glavu od »svega« 10—20 kilotona, što u praksi znači da je »ograničeni nuklearni rat« moguć, a dosadašnja »ravnoteža zastrašivanja« s interkontinentalnim balističkim projektilima (koji do ciljeva lete 25—30 minuta i nose megatonske bojeve glave) bitno je destabilizirana i pomaknuta u korist SAD. Umjesto »totalnog nuklearnog rata« sve se više koristi termin »totalni ograničeni rat«. A »ograničeni rat« samo u pomorskoj varijanti, bez kopnene i zračne moći, znači slijedeće: snaga ukupnog eksploziva ispaljenog u II svjetskom ratu iznosila je 3 megatone. Snaga nuklearnog oružja jedne jedine američke podmornice »Poseidon« je 9 megatona; time bi se moglo uništiti 200 najvećih sovjetskih gradova. Snaga oružja nove američke nuklearne podmornice »Trident« je 24 megatone; time bi se mogli uništiti svi veliki gradovi na sjevernoj polukugli Zemlje. Imajući u vidu ove činjenice razumljiv je aktualni slogan mirovnih pokreta: »Mislite glavama, ali ne bojnim glavama«.

Mirovni su pokreti odmah konstatirali da se opasnost od izbijanja općeg ili nekog ograničenog nuklearnog rata, npr. na tlu Evrope, ne može razmatrati, analizirati i predviđati metodama i kategorijama racionalnih društvenih i vojnih znanosti, te logičkim povezivanjem na relaciji: politika — strategija — sredstva — politički ciljevi, dakle na klasičan način. Jer takav rat ne može imati racionalne političke ciljeve. On bi značio sumrak politike, a time i sadašnje civilizacije.⁷

Zato on može početi s one strane racionalne politike, odnosno iracionalnim ponašanjem nekog pomračenog razuma koji je u situaciji da odlučuje, nekom kobnom ljudskom ili tehničkom greškom. Na žalost, razvoj ide smjehom koji takvu opasnost čini većom.⁸

Teorijski uzeto, opasnosti od općeg (»totalnog«) nuklearnog sukoba povećavaju se pod slijedećim pretpostavkama i uvjetima:

— u slučaju da jedna strana ocijeni da stvarno nastupa narušavanje opće ili neke regionalne ravnoteže nuklearne moći super-sila i vojnih blokova, a posebno iluzije i uvjerenja neke od njih o mogućnosti nanošenja odlučujućeg preventivnog udara drugoj i neranjivosti (ili prihvatljivog rizika — »male ranjivosti«) svoje teritorije;

— ukoliko bi došlo do pogrešne procjene u štabovima jedne strane o namjerama i mogućnostima suprotne strane u datoj zaoštrenoj situaciji, pa na temelju toga i kobne odluke o preventivnoj akciji koja bi, razumije se, izazvala protuakciju i lančane udare i kontraudare do međusobnog i općeg uništenja;

— ako bi politički faktori izgubili kontrolu nad vojnim faktorima u nekom lokalnom ili regionalnom ratu, kada bi se jedna strana — njihove

7) Na zahtjev Švedske akademije znanosti šest vrhunskih stručnjaka za atomsku fiziku, koristeći najsuremenija tehnička sredstva i konzultacije liječnika, fizičara, biologa, kemičara i meteorologa, procijenilo je kakve bi bile posljedice kad bi nuklearni rat izbio jednog lipanjskog dana 1985. u 16.00 sati. Za nekoliko dana 4.970 bojnih glava ispaljenih na razne oblasti Evrope, Sjeverne Amerike i Azije, uništilo bi 1.120 gradova, sa po više od 100.000 stanovnika, dok bi 2.130 nuklearnih glava uništilo sve industrijske objekte, elektrane, rudnike, naftonosna polja i zalihe nafte i plina. Sa 6.620 bojnih glava bili bi uništeni vojni objekti — lansirne rampe raketa, skladišta municije, aerodromi, kasarne itd., dok bi 21 veća bojna glava uništila važnije saobraćajne čvorove i prolaze — uključujući Panamski i Sueski kanal. Ukupno 14.737 nuklearnih glava (koje inače predstavljaju samo četvrtinu raspoloživih bojnih glava) uništilo bi oko 750 milijuna, a ranilo 340 milijuna stanovnika Zemlje (u Evropi 170 milijuna mrtvih, 150 milijuna ranjenih). Od 5,4 do 12,8 milijuna ljudi umrlo bi od raka, 17—31 milijun postalo bi neplodno, a 16 milijuna djece rodilo bi se sa genetskim manama. Otrovi iz industrijskih centara, ogromni požari šuma i tri milijarde tona čestica ugljena i pepela, koji bi pretvorile dan u noć, smanjile temperaturu, bile bi uzgredne ali ne jedine posljedice nuklearnog rata. Znanstvenici se donekle ne slažu samo u tome da li bi se čovječanstvo sjeverne polukugle vratilo na nivo srednjeg vijeka ili u kameno doba. Prema tome, učinak nuklearnih eksplozija ne ograničava se samo na homosferu (čovjekov životni prostor), već utječe i na biosferu (biljni i životinjski svijet), hidrosferu (mora i vodeni tokovi), na atmosferu, pa čak i na ionosferu (koja nas štiti od opasnih zračenja iz svemira). Znanstvenici uvode i nove termine globalne katastrofe — *ekocid* (potpuno uništenje čovjekove sredine) i *sociocid* (totalno razbijanje postojećih društvenih normi i struktura). Npr. u »novom društvu« post-atomske ere vladat će totalitarizam i okrutnost. Na čelo tog društva doći će tipovi, tvrdi i nemilosrdni, spremni da gaze preko bolesnih i slabih. Brutalnost će postati sastavnim dijelom sistema i strahovito će se zaoštriti borba za one preostale male resurse. Nastat će nestašica pitke vode — ona će postati pitanje života i smrti. (Vidi još: Johan Galtung: »These are alternatives«, UNEP — Ekološki program Ujedinjenih naroda, 1982.)

8) Prema podacima Međunarodnog instituta za istraživanje mira u Stockholmu mnogi na Zapadu vjeruju da će atomski rat izbiti u slijedećih 10 godina. Tako misli 70% Nizozemaca, 51% Britanaca, 47,2% Amerikanaca, 44,6% Španjolaca, 43,9% Japanaca i 41% Zapadnih Nijemaca (SIPRI Yearbook 1983)

strategijske komande, na datom bojištu — našla pred teškim porazom, pa u toj situaciji posegle i za upotrebom nuklearnog oružja kojim na bojištu raspolažu;

— ukoliko bi slučajnim ljudskim pogrešnim rukovanjem ili tehničkom greškom u kompjuteriziranim komandnim raketno-nuklearnim sistemima, došlo do ispaljivanja nuklearnih bojevih glava i automatskog reagiranja s druge strane, čak na nivou taktičkih i operativnih komandi konfrontiranih strana — npr. na evropskom ratištu. Dakle, u svemu tome ima i može biti i igre slučajnosti sa kobnim posljedicama. Mogu nastupiti i iracionalne odluke, koje su izazvane i slučajanim incidentom, pogrešnim proračunima, zaslijepljenim interesima, psihozom netrpeljivosti koja graniči s mržnjom i netolerantnošću prema drugom, naraslim ideološkim strastima i opsjenom prestiža. Odluku o sudbini milijuna ljudi, životu i smrti, moraju donijeti uske zatvorene elite, u tajnosti, u sve manjem manevarskom prostoru i kraćem vremenu.

Zbog svih tih razloga u evropskom javnom mnijenju raste nepovjerenje prema SAD, kao i sumnja u korisnost cjelokupnog postojećeg obrambenog sistema NATO-a. U takvim se uvjetima masovni mirovni pokret u Evropi pojavljuje kao novi fenomen i kvalitet subjektivnih snaga evropskog političkog javnog mnijenja.

Jedan od najzanimljivijih aspekata antiratnog socijalnog revolta koji potresa zapadnoevropska društva je svakako taj, što on svojim zahtjevima u nekim zemljama ugrožava stabilnost postojećih i etabliranih političkih struktura, partija i sistema. Mirovni pokreti današnjice su okvir u kome se razvija sveopća kritika potrošačkog društva i drugačije gledanje na svijet i razvoj. Masovni mirovni pokreti znače i neuspjeh i nesposobnost političkih sistema građanske demokracije da razriješe neke osnovne socijalne probleme proizašle iz ekonomske krize. U situaciji kada samo u zemljama EEZ postoji više od deset milijuna nezaposlenih, recesija i opadanje kupovne moći stanovništva, u prvi se plan postavlja pitanje instaliranja novog nuklearnog naoružanja. U vrijeme kada dolazi do osipanja članstva u partijama i sindikatima i očitovane nezainteresiranosti mlade generacije za učlanjivanje u postojeće strukture političkog sistema, novi masovni mirovni pokreti okupljaju upravo ogroman dio mlade generacije koja nema više povjerenja u te strukture. To je onaj dio biračkog tijela koji je u odnosu na politički sistem prakticirao neizjašnjavanje, apstinenciju i indiferentnost. Danas se on naglo politizira, ali na nadstranačkoj i nadideološkoj platformi.⁹ Između mirovnih organizacija i postojećih političkih partija nije bilo dijaloga koji bi mogao kanalizirati njihovu aktivnost u određenom za vladu prihvatljivom pravcu. Na taj se način stvara nova i snažna izvanparlamentarna snaga, pa čak i opozicija koja se nadovezala na postojeće slojeve dru-

9) Iako se ne može sasvim precizno odrediti socijalni sastav, politička pripadnost i razlozi uključivanja u aktivnosti mirovnih grupa, istraživanja u Velikoj Britaniji i SR Njemačkoj pokazuju da je preko 50% sudionika raznih mirovnih manifestacija prosječno staro između 18—21 godine, 60% njih smatra se politički aktivnim, a većina očekuje da će iz njihovog protesta proizaći neki politički učinci. 90% sudionika podržava mirovine kampanje iz moralnih razloga, 35% ispovijeda vjerske motive; po socijalnom sastavu, osim studenata, najbrojniji su nastavnici i ostala slična zanimanja — bibliotekari, službenici, novinari i socijalni radnici (Citiran izvor: »A Public Opinion Strategy«, NATO Review No. 3/4).

štenih subjekata ionako nezadovoljnih i pogođenih posljedicama ekonomske krize.

Takvom su strategijom masovni mirovni pokreti ubrzali dva procesa:

— snažno su uzdrmali partijske vladine strukture i potakli ih na izjašnjavanje i zauzimanje stavova o ključnim pitanjima nacionalnih interesa obrane i naoružanja u okviru NATO-a, pa i šire;

— kompromitirali su mnoge socijaldemokratske vlade ili partije zbog njihovog pasivnog izjašnjavanja o nuklearnom naoružanju uopće ili nuklearnom donaoružavanju vlastitih zemalja, i time znatno pridonijeli njihovim porazima na izborima ili čak unutrašnjem rascjepu (Danska, Belgija, Nizozemska, Norveška, Velika Britanija, SR Njemačka), dok su u mediteranskim zemljama (Italija, Grčka, Francuska) ojačali pozicije socijalističkih partija koje su se do tada nalazile u opoziciji.¹⁰

AKTUALNI TRENUTAK MIROVNIH POKRETA

Prekretnica za masovne mirovne pokrete Zapadne Evrope svakako je zasjedanje Komiteta pokreta za evropsko nuklearno razoružanje (END) održano 30 i 31. ožujka 1985. u Bruselu. Pokret END je nastao početkom 80-tih godina nakon Apela za evropsko nuklearno razoružanje (Rimski i Russellov apel iz 1980. godine), a danas udružuje preko 60 nacionalnih mirovnih pokreta, organizacija i grupacija iz evropskih zemalja.

Pokret END se protivi tendencijama formalnog institucionaliziranja i teži najširem i demokratskom okupljanju mirovnih pokreta na tzv. konvencijama na kojima se razmjenjuju mišljenja i analizira prijedeni put. Do sada su organizirane međunarodne konvencije u Belgiji, SR Njemačkoj i Italiji.¹¹

Inače pokret END obuhvaća najširu i najheterogeniju strukturu i orijentaciju mirovnih grupacija koje, po pravilu, izbjegavaju ideološka izjašnjavanja. Veći dio izbjegava i patronat političkih partija, ne želeći da budu

10) *Nizozemski antinuklearni pokret* i njegovi uspjesi posebno zabrinjavaju NATO. Impulse za izuzetno snažno antiatomske raspoloženje je mobilizaciju masa daju mirovne grupe kao što su Međucrkveni mirovni savjet i organizacija »Zaustavite neutronske bombe«. U manifestacije se aktivno uključuju i članovi lijevih partija (Partija rada — PVDA, socijalisti, KP Nizozemske, lijevi radikalni, sindikat nizozemskih vojnika, razne sindikalne i feminističke organizacije). Jezgro masovnog pokreta u *SR Njemačkoj* su evangelističke i protestantske crkve, koje su još 1981. prihvatile jačanje pokreta za mir kao svoj službeni program. Izuzetno angažirane pristaše pokreta su sindikati i ekologisti, a priključuju se i baze političkih partija, posebno socijaldemokrati. U *Velikoj Britaniji* inicijatori masovnih manifestacija su Pokret za evropsko nuklearno razoružanje i Kampanja za svjetsko razoružanje. U *Italiji*, glavni organizator mirovnih aktivnosti je Komitet za razoružanje koji okuplja pripadnike heterogenih društvenih struktura i različitih ideoloških orijentacija. Veoma aktivni članovi pokreta su sve tri najveće sindikalne centrale Italije — CISL, CGIL i UIL. Glavni segment *francuskog* mirovnog pokreta je grupacija MDP (»Mouvement de la Paix«) bliska stavovima KP Francuske. Izjašnjava se protiv američkih i sovjetskih »evroraket«, ali nikada ne kritizira francuske nuklearne snage (Force de frappe), ni model francuske obrane. Uz MDP djeluje još Komitet za nuklearno razoružanje u Evropi CODENE, uz izričitu podršku PSU (Ujedinjene socijalističke partije). U stavovima je sličan analognim pokretima u drugim zapadnim zemljama, kako u vezi s ekvidistancom od supersila i nuklearnih arsenala, tako i kad se radi o suprotstavljanju svakom nacionalnom ili evropskom nuklearnom mitu.

11) Najaktivniji u radu zajedanja Komiteta END u Bruselu bili su predstavnici mirovnih pokreta Francuske (CODENE), Velike Britanije (CND, END), Mirovne fondacije B. Russella — iz redova laburista), Nizozemske (IKV), SR Njemačke (zeleni), Belgije (iz redova KP Belgije) i Italije (iz redova KP Italije).

njihova transmisija, a još manje privjesak. Ipak među njima prevladavaju pristaše ili simpatizeri lijevih političkih partija — od komunista, laburista socijalista do socijaldemokrata. Jedna od njihovih glavnih odlika je, međutim, da u širokom javnom mnijenju svojih zemalja, koje su većinom članice vojno-političkog bloka, promoviraju i mobiliziraju »nesvrstanu društvenu svijest« u odnosu na politiku i interese oba vojna bloka. Iako »nesvrstanost« poimaju u donekle širem kontekstu — u smislu nezavisnosti prema vladajućim strukturama i partijama koje su se priključile utrci u naoružanju — njihova je glavna zasluga da su elementi politike nesvrstanosti masovnije nego ikad dosad prodrli u svijest evropskog javnog mnijenja.

Pomenuta heterogenost i raznolikost došla je do punog izražaja na zasjedanju Komiteta END u Bruselu na kojem je sudjelovalo oko sedamdeset predstavnika mirovnih pokreta i grupacija. Ona se manifestirala u širokom spektru sugestija, interesa stavova južneevropskih, mediteranskih predstavnika i pokreta iz visokorazvijenih evropskih zemalja. Ipak, opći interes suprotstavljanja opasnostima trke u naoružanju, blokovskog nadmetanja i konfrontacije pridonio je uobičavanju nacrtu programske platforme pokreta END u sadašnjoj fazi razvoja. Zato se opravdano smatra da su mirovni pokreti u značajnoj mjeri utjecali na usporavanje razmjешtanja projektila srednjeg dometa na evropskom kopnu. Bez njihovog protivljenja i pokretanja neviđenog vala masovnih demonstracija protiv najnovije eskalacije utrke u naoružanju, izgradnje višeg nivoa mirovne svijesti i mirovne kulture najširih slojeva stanovništva, vlade pojedinih zemalja mnogo bi lakše i ranije pristale na instaliranje odnosno blokovsko donoružavanje na nacionalnoj teritoriji.

Komitet END je prvi put pokušao uobličiti politički, programski koncept borbe za mir i razoružanje. Na temelju tog koncepta trebala bi se okupiti Amsterdamska konvencija koja bi o njemu rekla posljednju riječ. U Nacrtu političkog programa ističe se kontinuitet borbe protiv razmjешtanja raketa u Zapadnoj i Istočnoj Evropi koje se smatra simbolom povećane militarizacije Evrope.

Mnogi analitičari mirovnog pokreta izrazili su mišljenje da je došlo do smanjenja obima njegovih aktivnosti, pada elana i razočarenja; drugim riječima — da je kulminacija njihovog utjecaja prošla. Novi programski koncept demantira takvu ocjenu. Govori naime, o određenom prestrojavanju u redovima mirovnih organizacija, o traženju novih društvenih savezništava i sklapanju novih koalicija. Na samom se početku programskog dokumenta podvlači da se radi o nalaženju putova proširenja mirovnog pokreta u smislu unapređenja veza i suradnje s drugim novim društvenim pokretima, posebno s feminističkim organizacijama, sindikatima, ekološkim pokretima i pokretima za razvoj, za građanske slobode i sl. Komitet se u svom radu često vraćao na taj zahtjev. U situaciji kada se političke partije i sindikalne centrale suočavaju s upadljivim osipanjem članstva i nezainteresiranošću mlade generacije, nova motivacija društvene svijesti i orijentacije k izgradnji mirovne političke kulture može preokrenuti pasivnost i forumsku neefikasnost tih političkih snaga u frontovsko mobiliziranje svih naprednih subjekata, od političke ljevice do radničkog pokreta u najširem smislu riječi. Zbog toga je potrebno prirodi i strategiji mirovnog pokreta, njegovoj

budućnosti, oblicima akcije i organizacije, odnosu između političkih partija i mirovnog pokreta (obostrana podrška), posvetiti daleko više pažnje u našoj znanstvenoj i političkoj javnosti.

Nova programska koncepcija više puta pominje nesvrstani karakter borbe za mir i razoružanje. Naglašeno je da je riječ o tome da nesvrstane snage koje rade za mir u Evropi razmjenjuju mišljenje o nesvrstanoj i bezatomskoj budućnosti kontinenta. Kritizira se hladnoratovska konfrontacija koja se upotrebljava kao »alibi za vojnu intervenciju protiv oslobodilačkih pokreta ili zemalja koje pokušavaju očuvati nesvrstanu poziciju«. Ali, također se ističe da okupljanje pokreta END ima za cilj razvijanje novog (mirovnog) načina mišljenja, s vizijom Evrope oslobođene nuklearne prijetnje i vojne konfrontacije. Ta politika znači promoviranje miroljubivog rješavanja sukoba, a na osnovi toga treba postići stvarnu demokratsku društvenu kontrolu u vezi s pitanjima sigurnosti i obrane. Novi programski koncept govori o neophodnosti konverzije vojne industrije u mirnodopsku, i o demilitarizaciji obrazovanja i znanosti. Po tome opća alternativna obrambena politika mora biti:

— *nenuklearna*: lišena svih nuklearnih projektila dalekog dometa koji samo podstiču na razaranje i svih taktičkih nuklearnih samouništavajućih oružja namijenjenih domaćem »bojištu«;

— *nedvosmisleno obrambena*: bez ikakvih kapaciteta za napad na teritorije protivnika; svedena na jaku pograničnu obranu opremljenu najmodernijim nenuklearnim naoružanjem, avionima i možda nenuklearnim projektilima;

— *decentralizirana teritorijalna obrana*: raspoređena po čitavoj zemlji, a ne koncentrirana u krupne jedinice koje su veliki ciljevi; čine je specijalizirane jedinice s lakim naoružanjem i protuzračnim oružjem;

— *društvena obrana*: tj., u kombinaciji s teritorijalnom obranom, a čine je posebne nevojne forme općeg otpora, koje djeluju u pravom trenutku, kao i tehničke sabotaze koje trebaju otežati napredovanje okupatora;

— *građanska obrana*: važna kao psihološka kompenzacija za neku vrstu odmazde u slučaju neprijateljskog napada.

U jačanju i daljnjoj izgradnji mirovne svijesti i kulture mirovni pokret mora mobilizirati nove ljude, stalno šireći i razvijajući argumente protiv utrke u naoružanju i smanjujući kredibilitet struktura koje je podstiču. Mirovni pokret je, na primjer, pravodobno uočio da postoji erozija konsenzusa u NATO oko nekih pitanja naoružavanja (npr. »rat zvijezda«), na čemu se mogu bazirati dodatni elementi strategije aktivnosti mirovnog pokreta.

Uobličavanje novog programa je također pokazalo da je u mirovnom pokretu evrocentrično gledanje ustupilo mjesto povezivanju s tzv. Trećim svijetom. Evropski mirovni pokret se, naime, postavlja i u kontekst proturječnosti odnosa Sjever — Jug. Prijetnja rata i novog donaoružavanja uzima se kao suprotna strategijama mira i oslobođenja Trećeg svijeta i kao prepreka izgradnji pravednijeg međunarodnog pokreta. Uloga nesvrstavanja u zemljama u razvoju i njegovi izvorni principi sada se promatraju sa staništa sprečavanja širenja i prenošenja sukoba Istok—Zapad na tzv. Treći

svijet. Naglašava se da Velike sile sa svojim političko-ekonomskim interesima održavaju stanje u kojem se danas nalaze zemlje u razvoju pogođene glađu, nerazvijenošću, eksploatacijom i vojnim intervencijama. Cilj pokreta END je demilitarizacija evropskih odnosa sa zemljama u razvoju i razvijanje solidarnosti zasnovane na pravednijim ekonomskim odnosima. Da bi se omogućio stvarni razvoj zemalja u razvoju, neophodno je radikalno smanjiti vojne izdatke. Odbijanje nuklearnog naoružavanja u Evropi, zajedno s prestankom blokovskog sučeljavanja, predstavljalo bi i vitalan doprinos miru u drugim dijelovima svijeta.¹²

NOVA DIMENZIJA: PROTUNUKLEARNI POKRET

»Protunuklearni pokret« je blizak mirovnim pokretima i usko je povezan s ekološkim borbama, ali je osoben po svojim vlastitim zaključcima. Naime, u drugoj polovici 50-ih godina, jedan od razloga koji je pridonio nastanku protestnoga masovnog pokreta bilo je nuklearno pitanje koje se ticalo naoružanja tj. izgradnje i širenja nuklearnog raketnog oružja. Nakon dva desetljeća nuklearno pitanje ponovo pokreće oštre proteste i borbene pokrete, ovaj put u vezi s proliferacijom nuklearnih centrala u industrijaliziranim zemljama, a s obzirom na posljedice koje izgradnja tih centrala može imati na okoliš.

U najnovije vrijeme narodno protivljenje izgradnji nuklearnih centrala sve više raste u svim evropskim zemljama. U Francuskoj, SR Njemačkoj, Velikoj Britaniji, u skandinavskim zemljama i u Švicarskoj, a već i u Italiji i Austriji, oblikuje se jedan pokret protiv nuklearnih programa što ih vlade dotičnih zemalja pokušavaju nametnuti građanima bez otvaranja istinske debate o prednostima i štetama nuklearne orijentacije. Građani i skupine iz društvene baze organiziraju manifestacije, vode bitke pravnog karaktera, odašilju peticije, zaposjedaju lokacije koje su namijenjene postavljanju nu-

12) Osobito je zanimljiva bila rasprava o posljedicama izvoza oružja u zemlje u razvoju. Naime, trgovina oružjem apsorbira također druge vrste sredstava. Posebno su značajne infrastruktura i stručna radna snaga za održavanje teškog naoružanja u stanju spremnosti za djelovanje. U jednoj razvijenoj zemlji za popravak i održavanje tenka potrebno je godišnje 400 radnih sati. Za razarač je potrebno 45.000 sati ljudskog rada. Za svaki avion su potrebna 4 čovjeka s punim radnim vremenom da bi ga održavala u stanju borbene gotovosti, a šest ljudi za popravke i pregled. U ove podatke nisu uključeni troškovi i stručna radna snaga potrebna za osnivanje radionica za popravke, niti razne pomoćne službe potrebne za uspješnu organizaciju na bojištu. Npr. u ratnim uvjetima za održavanje svakog aviona potrebno je 50 ljudi. Kad se uzmu u obzir svi ti troškovi, ukupni troškovi za održavanje i rukovanje jednim teškim oružjem povećat će se nekoliko puta u odnosu na njegovu prvobitnu cijenu. To znači da, zbog korištenja stručne radne snage i trošenja deviza, uvoz teškog naoružanja teško opterećuje ekonomije siromašnih zemalja. Doduše, tvrdi se da uvoz tih oružja osigurava poučavanje ljudstva koje inače ne bi bilo dostupno, a koje ima značajnu potencijalnu ulogu u civilnom životu. To je često dio općenitog obrazloženja o ulozi vojske u zemljama Trećeg svijeta. Koliko je to zapravo istinito, ovisi prvo, o tome kakva bi se druga obuka mogla dobiti kad bi nabave oružja (i vojni izdaci uopće) bili manji. Drugo, to ovisi o tome u kojem se opsegu znanje stečeno u rukovanju i održavanju oružja može s lakoćom upotrijebiti u civilnom sektoru. Vjerojatno je istina da što su oružja usavršenija, to su i znanja specifičnija. Očito je da se strojari koji su naučili održavati vozne kamione mogu lako prebaciti na civilna vozila. Međutim, znanja koja su stečena na održavanju i popravcima aviona — u zemlji gdje je teško da uopće ima civilnog zrakoplovstva — vjerojatno se mogu mnogo teže prenijeti na druga područja. Isto se tako ponekad tvrdi da nabavljanje vojnog oružja dovodi do izgradnje cesta, aerodroma ili drugih objekata »infrastrukture« koji inače možda ne bi bili omogućeni. Međutim, sredstva iskorištena da bi se oni mogli izgraditi za vojnu upotrebu mogla su se isto tako iskoristiti za njihovu izgradnju za civilnu upotrebu. Nadalje, vojne ceste i aerodromi često su u onim područjima (npr. graničnim) gdje je potencijalna civilna upotreba minimalna.

klearnih pogona ili pak poduzimaju akcije nenasilne sabotaze, pritišću na lokalne uprave i na političke stranke, te u različitim slučajevima prisiljavaju državne vlasti da preprave programe i da obustave radove.

Nova protunuklearna opozicija koja je oblikovana u prvom razdoblju 70-ih godina i koja je postepeno, makar i na mahove, poprimila masovni karakter, u drugom razdoblju 70-ih godina zasnovana je prije svega na sve većoj svijesti o opasnosti što je povezana s proizvodnjom atomske energije, na strahu za vlastito zdravlje i sigurnost, kao i za zdravlje i sigurnost vlastite djece. No, osim tih jednostavnih i neposrednih razloga sukob u vezi s nuklearnim problemom temelji se ili se poziva na općenitije i složenije razloge, na razloge koji govore da se ljudi ne žele podvrgnuti autoritarnim odlukama koje su donesene bez savjetovanja sa zainteresiranim pučanstvom ili čak protiv njegove volje. A što se tiče sadržaja tih programa, protivljenje se temelji na svijesti da iza tih nuklearnih programa nema javnog interesa, nego je tu samo interes proizvođača energije i nuklearne industrije da dođu do profita.

U gotovo svim slučajevima u kojima je bio aktivan i prisutan, zapadnoevropski protunuklearni pokret imao je različite protagoniste: posebne ad hoc organizacije kojima su pristupali, uz mjesno pučanstvo, i aktivisti koji su uglavnom bili inspirirani načelima nenasilja i praksom nenasilja, kao i političke skupine koje su na neki način prošle kroz druga iskustva nove ljevice i koje su se na koncu odale protunuklearnom angažmanu, smatrajući ga, u praktičnom i teorijskom smislu, bitnom točkom sukoba između dviju vizija društva i odnosa građana i države. Ponekad su protunuklearnim protestima pristupile i grupice ideologiziranih ekstremista (kao npr. u SR Njemačkoj i Francuskoj), koji su pokušali za vlastite nasilne ideološke svrhe iskoristiti dotične proteste, skrećući u druge vode sukob s policijom i civiliziranu akciju koju je postavio najširi pokret.

Prema tome, nuklearno pitanje je izazvalo dosta pažnje, od one posve ideološke naravi, do one koja se tiče modela razvitka industrijskih društava. No, u nuklearnom pitanju je postojalo i postoji jedno drugo i drugačije političko pitanje koje je, čini se, svojstveno svim novim pokretima — činjenica da su nuklearne odluke (i »civilne« i »vojne«) donesene bez odgovarajućeg postupka informiranja i demokratske rasprave. Čini se zapravo da su vlade donijele određene odluke o izgradnji reaktora ne vodeći računa o pravu na raspravu i o pravu na protivljenje u vezi s pitanjem koje ima izravne posljedice na društvo. Na taj način građani, daleko od toga da potkapaju demokratski sistem, stalno nastoje postići pravo intervencije i pravo odlučivanja o onome što ih se izravno tiče. A s druge strane, ovaj je pokret pokazao da same vlade, upotrebljavajući policijsku silu (uključujući pretraživanje stanova i kuća, prisluškivanje telefona i otvaranje privatne pošte) da bi ostvarile vlastite programe protiv raširene opozicije, same dovode u opasnost ona jamstva koja su svojstvena demokratskom sistemu.

Fran Višnar
Peace Movements in the West

The author analyses peace movements in the Western Europe. The movements are becoming more and more the massive protest of west european public opinion against armament policy in general. The author stresses the importance of some of the characteristics of peace movements, such are for example the dissociation from the classical political movements as well as the opposition to the classical ideological approaches. The author emphasizes the importance of the future of peace movements as one of the main political topics in the east — west relationships.

Translated by
O. Caldarović